

Koronaepidemian vaikutukset suomalaisten alkoholinkulutukseen vuonna 2020

PÄÄLÖYDÖKSET

- Koronaepidemia ja sen rajoitustoimet vähensivät suomalaisten arvioitua alkoholin kokonaiskulutusta maaliskuu-joulukuussa kuusi prosenttia vuotta aiempaan verrattuna.
- Arvioitu kokonaiskulutus väheni eniten huhti-kesäkuussa, kesäkuussa eroa edelliseen vuoteen ei juuri ollut, ja syyskaudella kulutus oli jälleen vähäisempää kuin vuonna 2019.
- Suurin muutos oli hankintakanavissa: vähittäismyynti lisääntyi, kun taas matkustajatuonti ja anniskelumyynti vähenivät. Tämäkin muutos oli merkittävä kevätkaudella.
- Eri juomalajien suosiossa ei nähty suuria muutoksia, mutta väkevien kulutus väheni eniten ja viinien kulutus jopa hieman lisääntyi.
- Alkoholien vähittäismyyntin kasvussa oli kevätkaudella suuria alueittaisia eroja.
- Kyselytulosten perusteella pieni, alkoholia eniten käyttävien ryhmä lisäsi kulutustaan – vähän alkoholia käyttävät vähensivät entisestään.

Pia Mäkelä

Katariina Warpenius

Teemu Keski-Kuha

Kirsimarja Raitasalo

Marke Jääskeläinen

Thomas Karlsson

Timo Ståhl

Tässä julkaisussa esitetään kokonaisarvio siitä, miten koronaepidemia ja sen rajoitustoimet vaikuttivat suomalaisten alkoholinkulutukseen vuonna 2020. Tämä julkaisu on suunniteltu täydennykseksi vuosittaiseen Suomen Viralliseen Tilastoon kuuluvaan tilastoreporttiin ”Alkoholijuomien kulutus 2020” (Jääskeläinen ja Virtanen 2021). Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) on julkaissut aiemmin samankaltaisen arvion koronaepidemian vaikutuksista alkoholinkulutukseen keväällä ja kesällä 2020 (Mäkelä ym. 2020a), jota tässä päivitetään koko vuoden tilannetta koskevaksi.

Alkoholinkulutuksen muutoksia koskevassa kokonaisarviossa yhdistetään tietoja Alkon ja päivittäistavarakauppojen myyntitiedoista sekä viranomaistietoja anniskelu-kulutuksesta. Lisäksi arvioidaan muutoksia alkoholin matkustajatuonnissa, joka on keskeisin tilastomattoman alkoholinkulutuksen osa. Mukaan on nyt saatu myös arvio ulkomailta internetin kautta tilatun alkoholin määrästä. Käytämme lisäksi eurooppalaisen kyselytutkimuksen tietoja kuvaamaan sitä, miten väestön kulutuskäyttäytymisen muutos on yhteydessä alkoholinkulutuksen tasoon (Ks. Näin tutkimus tehtiin -laatikko.) Yhdessä nämä tiedot antavat monipuolisen kuvan siitä, miten alkoholia käytettiin Suomessa vuonna 2020 ja miten tilanne muuttui koronaepidemian aikana verrattuna edelliseen vuoteen.

Koronarajoitukset supistivat alkoholin saatavuutta ulkomailta ja anniskelupaikoista

Koronaepidemian hillintään tähdänneiden poikkeusolojen ja siihen liittyneiden mittavien rajoitustoimien vuoksi keväällä 2020 alkoholijuomien hankintakanavista tarjolla olivat lähinnä Suomen sisäiset vähittäismyyntikanavat eli päivittäistavarakaupat ja Alkon myymälät. Poikkeusolot kestivät kaikkiaan kolme kuukautta keväällä 2020, maaliskuun puolivälistä kesäkuun puoleenväliin. Jo tätä ennen hallitus tiedotti varautumistoimenpiteistä ja suosituksista. Ravintolat kaikissa maakunnissa suljettiin ja vain ulosmyynti oli sallittua 4.4.–31.5.2020, mutta moni ravintola sulki ovensa jo aiemmin. Suomen rajat suljettiin pikaisella aikataululla: rajanylityspaikkoja suljettiin ja sisärajoitukset tulivat voimaan 19.3.2020.

Rajoituksia purettiin kesällä asteittain, kun koronaepidemia Suomessa saatiin hallintaan. Anniskelurajoituksia purettiin joiltain osin kesäkuun alusta alkaen, ja ne päättyivät kokonaan 13.7.2020. Kaikilla asiakkailla piti kuitenkin edelleen olla oma istumapaikka, ja anniskelupaikkojen vastuulla oli huolehtia hygienia- ja turvaväli-suosituksista. (Valtioneuvosto, tiedote 435/2020; STM 2020a.)

Kesän jälkeen Suomi siirtyi epidemian torjunnassa hybridistrategiaan ja alueittaisiin rajoitustoihin (STM 2020b). Ravitsemisliikkeiden aukiolo- ja anniskeluaikoja rajoitettiin lokaan alusta lähtien niin, että vähitellen yöaikainen anniskelu käytännössä lopetettiin. Rajoitusten tavoitteena oli yökerhoista lähteneiden tartuntaryppäiden torjunta. Rajoitusten tiukkuus vaihteli alueen epidemiatilanteen mukaan (perustason, kiihtymisvaiheen ja leviämisvaiheen alueet). Koronavirusepidemian perustason alueilla liikkeet saivat olla auki klo 04–01 ja anniskelu oli sallittu klo 9–24. Kiihtymis- tai leviämisvaiheessa sallittu aukiolo päättyi kello 23 ja anniskelu kello 22, ja asiakkaita sai ottaa sisään enintään puolet maksimimäärästä. Marraskuun alussa anniskelupaikkojen rajoituksia täsmennettiin niin, että ruokaravintoloita koskivat väljemmät rajoitukset kuin anniskeluravintoloita. (Valtioneuvosto, tiedote 611/2020.) Epidemiatilanteen pahentuessa yhä useampi maakunta oli kiihtymis- tai leviämisvaiheen rajoitusten piirissä (esim. 5.12.2020 perustasolla olivat Pohjois-Savo, Etelä-Savo, Pohjois-Karjala, Lappi ja Ahvenanmaa). (STM 2020c.)

Sähköpostit muotoa:

etunimi.sukunimi@thl.fi

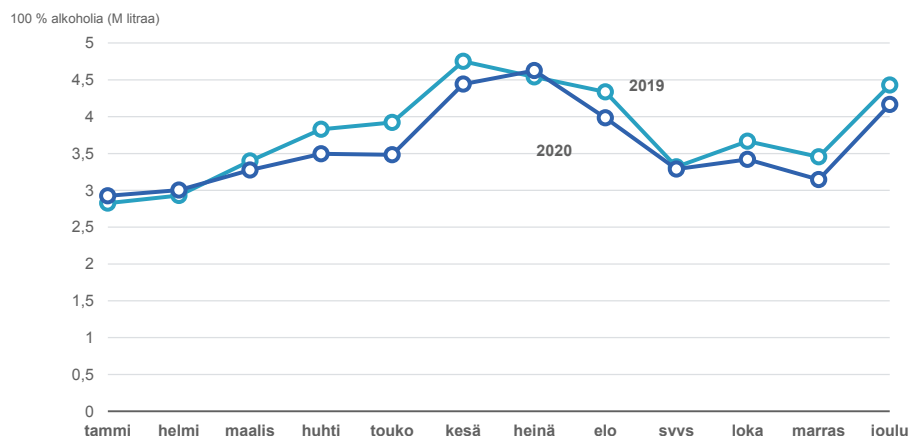
Rajaliikennettä alettiin siis rajoittaa voimakkaasti valtioneuvoston päätöksellä koronaepidemian puhjettua. Rajoituksia säädettiin kesällä ja syksyllä 2020 tautitilanteen kehityksen mukaan. Kevään poikkeusolojen jälkeen hallitus lievensi joitain matkustamiseen asetettuja maakohtaisia rajoituksia, mutta syksyllä epidemiatilanteen vaikeutuessa valtioneuvoston hybridistrategian toteuttaminen merkitsi mm. lähtömaan epidemiatilanteen huomiointia rajaliikenteessä ja sisärajatarkastusten jatkamista. (Valtioneuvosto, tiedote 573/2020). Hallitus suositteli välttämään tarpeetonta matkustamista myös kevään poikkeusolojen jälkeen, mutta tietoisuus oman maan kansalaisten oikeudesta palata maahan vahvistui. Kaiken kaikkiaan koronatilanne ja -rajoitukset vähensivät matkustajaliikennettä voimakkaasti: rajavartiolaitoksen mukaan rajaliikenne on vähentynyt jopa 95 prosentilla normaalista tasosta (Rajavartiolaitos 2021).

Kokonaiskulutus väheni Suomessa erityisesti kevään poikkeusolojen aikana

Virallisten tilastojen mukaan alkoholin arvioitu kokonaiskulutus – eli tilastoitu kulutus ja arvioitu tilastoimaton kulutus yhteensä 15 vuotta täyttäneitä asukasta kohti – väheni Suomessa vuonna 2020 5,2 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna ja oli 9,2 litraa 100-prosenttista alkoholia (Jääskeläinen & Virtanen 2021). Litramääräinen kulutus ilman suhteutusta väestön määrään väheni 4,9 prosenttia. Eniten väheni alkoholin matkustajatuonti, joka puolittui: sataprosenttiseksi alkoholiksi muutettuna matkustajatuonti väheni 52 prosenttia eli 6,2 miljoonasta litrasta 3,0 miljoonaan litraan (Karlsson & Jääskeläinen 2021). Myös anniskelumyynti väheni voimakkaasti, 40,6 prosenttia, kun taas vähittäismyynti eli Alkon ja päivittäistavarakauppojen myynti lisääntyi koko vuoden aikana 7,3 prosenttia (Alkon 12 ja päivittäistavarakauppojen 4 prosenttia). Karkea arvio internetin kautta ulkomailta tilattujen alkoholijuomien lisääntymisestä oli 1,2 miljoonasta litrasta 100-prosenttista alkoholia 1,9 miljoonaan litraan eli 58 prosenttia. (Jääskeläinen & Virtanen 2021.)

Kuviossa 1 on tehty karkea arvio alkoholin kokonaiskulutuksen muutoksista Suomessa *kuukausitasolla* vuonna 2020 verrattuna vuoteen 2019. Erityisesti matkustajatuonnin ja ulkomailta internetin kautta tilatun alkoholin jakautumisessa vuoden eri kuukausille on kuitenkin epävarmuutta (ks. Näin tutkimus tehtiin -laatikko). Tämän arvion mukaan suomalaisten kokonaiskulutus väheni maaliskuun ja joulukuun välisenä aikana noin kuusi prosenttia edeltävän vuoden kulutuslukuihin verrattuna. Ero oli suurimmillaan huhtikuusta kesäkuuhun, jolloin arvioitu kokonaiskulutus oli noin yhdeksän prosenttia alemmalla tasolla kuin vuonna 2019¹. Keskikesällä eroa ei näyttäisi olleen, mutta syksyllä alkoholinkulutus oli jälleen keskimäärin alemmalla tasolla kuin vuotta aiemmin.

¹ Tämä arvio oli aiemmassa raportissa (Mäkelä ym. 2020a) kymmenen prosenttia. Ero johtuu tarkentuneesta matkustajatuontiarviosta. Aiempi laskentatapa yliarvioi kevään matkustajatuonnin vähenemistä. Koko vuoden tarkemmista tiedoista ilmeni, että matkustajatuonnin määrä ei ole vähentynyt yhtä jyrkästi kuin matkustajien määrä.

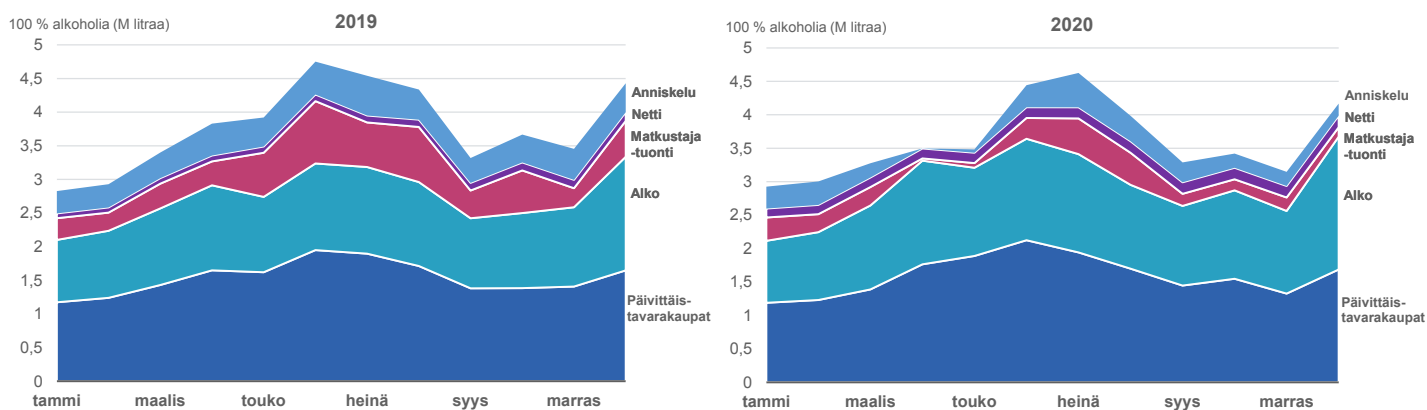

Lähteet: THL/Valvira, Alko, SOK, Tilastokeskus

Kuvio 1. Arvioitu alkoholin kokonaiskulutus kuukausittain vuosina 2019 ja 2020, miljoonina litroina 100-prosenttista alkoholia²

Kesällä hankintakanavat olivat melko tavanomaisia

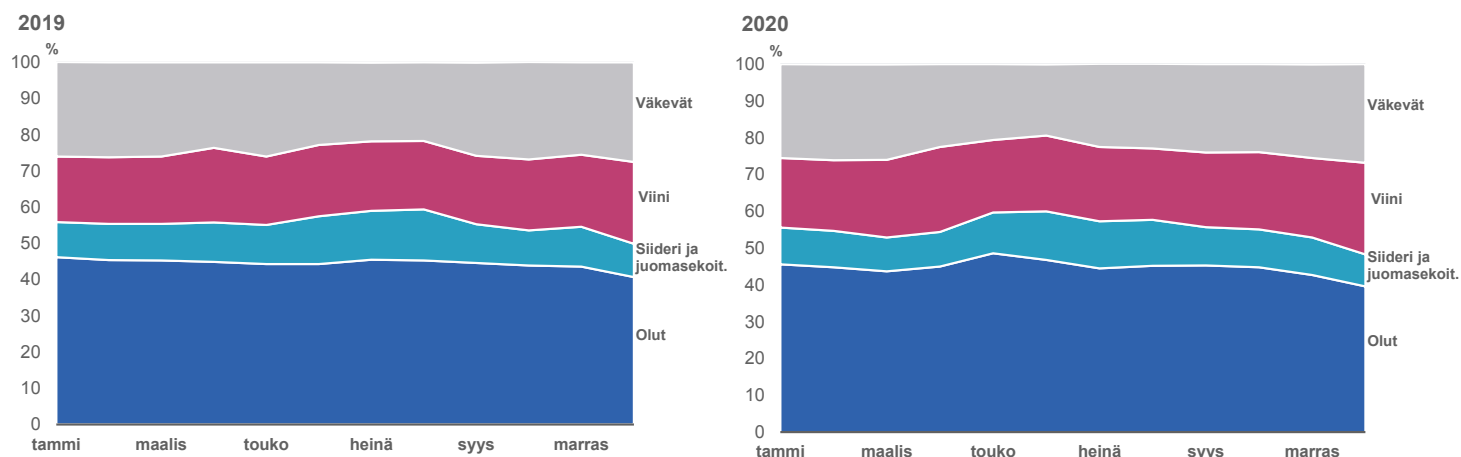
Kuviossa 2 on esitetty arvio kuukausittaisesta alkoholimyynnistä vuosina 2019 ja 2020 sen mukaan, mistä alkoholia on hankittu. Matkustajatuonnin ja internet-tilausten ajoittumisessa eri kuukausiin on jonkin verran epävarmuutta. Kevään poikkeusolojen aikana vuonna 2020 valtaosa kaikesta kulutetusta alkoholista hankittiin Alkoista ja päivittäistavarakaupoista, kun anniskelupaikkojen ja matkustajatuonnin osuus kutistui lähes olemattomaksi. Kesän edetessä rajoituksia purettiin, ja matkustajatuonnin ja anniskelun osuudet kokonaiskulutuksesta kasvoivat. Syksyllä epidemian voimistuessa niiden osuudet jälleen supistuivat pienemmiksi kuin edellisellä vuonna.

Lähteet: THL/Valvira, Alko, SOK, Tilastokeskus

Kuvio 2. Arvioitu alkoholin kokonaiskulutus kuukausittain hankintakanavan mukaan vuosina 2019 ja 2020 miljoonina litroina 100-prosenttista alkoholia²

² Kuviot 1 ja 2: kuukausittaisien lukujen epävarmuuksista erityisesti matkustajatuonnissa ja nettimyynnissä; katso Näin tutkimus tehtiin -liite.

Lähteet: THL/Valvira, Alko, SOK, Tilastokeskus

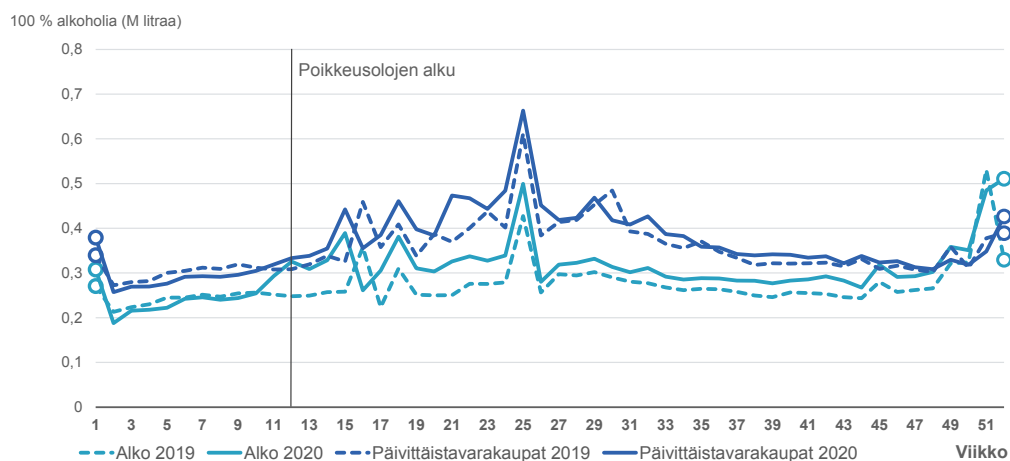
Kuvio 3. Arvioidun alkoholin kokonaiskulutuksen jakautuminen kuukausittain juomalajin mukaan vuosina 2019 ja 2020

Juomalajien suosiossa ei ollut suuria muutoksia

Kuvion 3 kuvapari kertoo, millaisia juomalajeja kuluttajat suosivat vuosina 2019 ja 2020, kun mukana on tilastoidun kulutuksen lisäksi myös arviot tilastoimattomasta kulutuksesta. Vuonna 2019 kokonaiskulutuksen jakautuminen eri juomalajien välillä vaihtelee melko vähän kuukaudesta toiseen panimojuomien osuuden kuitenkin kasvaessa kesällä. Vuonna 2020 panimojuomien suosio kasvoi väkevien kustannuksella jo loppukeväästä, mutta muutoin merkittäviä siirtymiä juomalajien suosiossa ei ole nähtävissä. Koko vuoden kulutuksessa viinin osuus kaikesta kulutetusta alkoholista lisääntyi eniten, reilulla prosenttiyksiköllä (20 prosentista 21 prosenttiin), ja väkevien väheni eniten, myös reilulla prosenttiyksiköllä (25 prosentista 24 prosenttiin). Vuonna 2020 viiniä kulutettiin tässä tehdyn arvion mukaan jopa hieman enemmän kuin vuonna 2019 (+2 %), kun taas väkevien kulutus väheni eri juomalajeista eniten (-9 %).

Alkon ja päivittäistavarakauppojen alkoholimyynti kasvoi rajoitusten kiristyessä

Kuviossa 4 on esitetty alkoholin vähittäismyyntin tiedot Alkossa ja päivittäistavarakaupoissa viikkotasolla vuosina 2019 ja 2020. Kuviosta 4 nähdään, että Alkon ja päivittäistavarakauppojen myynti kasvoi poikkeusolojen alkaessa ja pysyi tavallista korkeammalla tasolla aina poikkeusolojen päättymiseen ja juhannukseen asti, erityisesti Alkossa. Alkon myynti oli kevään poikkeusolojen alkamisesta loppuvuoteen asti selvästi vuoden 2019 myyntiä suurempaa, joskin ero oli kesällä ja syksyllä pienempi kuin keväällä. Päivittäistavarakaupoissa myynti sen sijaan ei enää syksyllä lisääntynyt paljoakaan verrattuna vastaavaan jaksoon vuonna 2019 (viikoilla 25–52 kasvua oli 3 prosenttia).

Lähteet: Alko, SOK

Kuvio 4. Viikoittainen alkoholijuomien myynti Alkossa ja päivittäistavara-kaupoissa³ vuosina 2019 ja 2020 viikkoina 1–52.

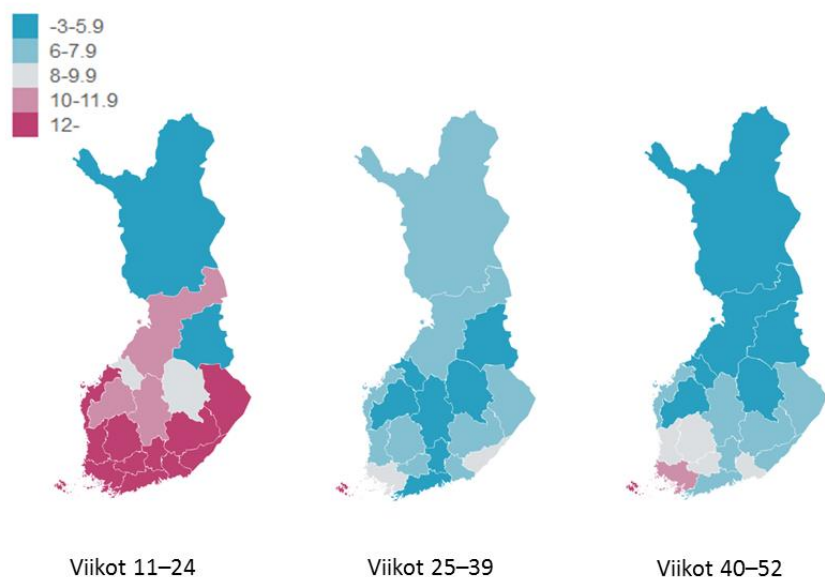
Kuviota 4 tulkitessa tulee muistaa, että se ei kerro kokonaiskulutuksen muutoksista, koska kuvio ei sisällä tietoa anniskelumyynnistä ja matkustajatuonnista, jotka siis vähenivät. Viikoittaista tietoa alkoholin myynnistä saadaan vain Alkosta ja päivittäistavara-kaupoista, joissa myynti kasvoi.

Alkoholin vähittäismyynnin kasvussa oli suuria alueittaisia eroja

Kuviossa 5 tarkastellaan, miten vähittäismyynnin kasvuprosentit vaihtelivat maakunnittain vuonna 2020. Kuvio 5 näyttää, kuinka paljon suurempaa Alkon ja päivittäistavara-kauppojen yhdistetty myynti oli eri maakunnissa vuonna 2020 verrattuna samoihin viikkoihin vuonna 2019. Koko maan vähittäismyynti lisääntyi viikkojen 11–52 aikana 9,3 prosenttia. Alueet, joissa vähittäismyynnin kasvuprosentti oli tätä pienempi, on merkitty kuviossa 5 sinivihreillä sävyillä ja tätä suuremmat kasvuprosentit punaisilla sävyillä.

Karttakuvat vahvistavat kuvion 4 yleishavainnon, että vähittäismyynnin kasvuprosentit olivat kevätkaudella suurempia kuin kesällä ja syyskaudella. Suurinta vähittäismyynnin lisääntyminen oli Etelä-Suomessa ja pienintä Pohjois-Suomessa. Pohjoisen ja etelän väliset erot olivat jyrkimmät kevätkaudella ja pienimmät kesällä. Vähittäismyynti lisääntyi kaikissa maakunnissa ja kaikkina kolmena ajanjaksona lukuun ottamatta Lappia kevätkaudella (viikot 11–24).

³ Päivittäistavara-kauppojen myynti on päätelty S-ryhmän myyntitietojen pohjalta. Tiedot on korotettu vastaamaan koko päivittäistavara-kaupan myyntiä. Pääsiäinen aiheuttaa viikkoon myyntipiikin: vuonna 2019 viikkoon 16 ja vuonna 2020 viikkoon 15. Joulupyhien sijoittuminen vaikutti viikkomyynnteihin: vuonna 2020 viikkoon 52 sijoittui kolme jouluaattoja edeltävää arkipäivää mutta vuonna 2019 vain yksi. Vuoden 2020 viikko 53 ei ole mukana vertailussa viikkotasolla. Molempina vuosina edellisen vuoden viimeinen päivä eli uudenvuoden aatto ajoittuu viikkoon 1.

Lähteet: Alko, SOK

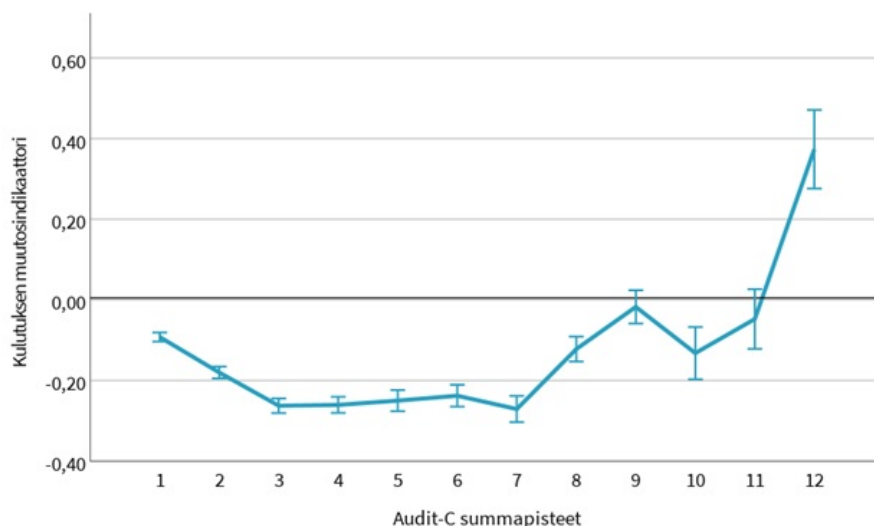
Kuvio 5. Alkon ja päivittäistavarakaupan alkoholimyynnin kasvuprosentit maakunnittain vuoden 2020 viikoilla 11–24 (ennen juhannusta), 25–39 (juhannuksesta elokuun lopulle) ja 40–52 verrattuna vuoden 2019 vastaaviin ajankohtiin.

Kuviosta 5 tai muutoin käytettävissämme olevista tiedoista ei voi päätellä, onko kokonaiskulutus muuttunut eri tavoin eri maakunnissa vai kertovatko maakuntien erot vähittäismyynnin kasvussa vain siitä, kuinka paljon myynti on siirtynyt anniskelupaikoista ja matkustajatuonnista Alkoon ja päivittäistavarakauppoihin. Etelä- ja Lounais-Suomessa matkustajatuonti on voinut kattaa suuremman osan kokonaiskulutuksesta, ja tämän hankintakanavan sulkeutuminen on voinut siksi lisätä suomalaista vähittäismyyntiä erityisesti näillä seuduilla. Vastaavasti anniskelumyynnin osuus lienee suurinta suurissa kaupungeissa ja ruuhka-Suomessa, jolloin anniskelumyynnin väheneminen kasvattanee näiden alueiden vähittäismyyntiä. Keväällä alkoholin vähittäismyynti jopa hieman supistui Lapissa ja syksyllä kasvu oli siellä vähäisintä, mikä heijastanee osittain turistien ja heidän ostostensa vähenemistä.

Riskikäyttäjät lisäsivät kulutustaan eniten

Eurooppalaisessa hankkeessa selvitettiin koronapandemian vaikutusta alkoholin käyttöön eri Euroopan maissa verkkokyselyllä, johon kaikki halukkaat saivat vastata kevään ja alkukesän 2020 aikana (Kilian ym. 2020). Kuvio 6 havainnollistaa, millainen yhteys koronapandemian aikaisen alkoholinkulutuksen muutoksen ja edellisen vuoden alkoholinkulutuksen tason välillä oli kyselyyn vastanneilla suomalaisilla. Kuviossa vaaka-akselilla on alkoholinkulutuksen tasoa kuvaavan Audit-C -summamuuttujan pistemäärä (ks. Näin tutkimus tehtiin -laatikko). Pystyakselilla on kunkin luokan alkoholinkulutuksen muutosindikaattori: nollaa pienemmät arvot tarkoittavat, että vastaaja on ilmoittanut kulutuksensa vähentyneen ja nollaa suuremmat arvot tarkoittavat päinvastaista.

Aineiston mukaan niistä suomalaisista vastaajista, jotka ovat edellisen 12 kuukauden aikana käyttäneet alkoholia, suurin osa arvioi kulutuksensa vähentyneen koronapandemian aikana. Tämä päti erityisesti alkoholia melko vähän kuluttaviin. Ainoastaan siinä ryhmässä, jossa alkoholia käytettiin kaikkein eniten jo ennen koronapandemiaa (Audit-C summapistepiste 12), kulutus keskimäärin lisääntyi. Tämä ryhmä kattoi noin yhden prosentin vastaajista.

Kuvio 6. Alkoholinkulutuksen muutos koronaepidemian aikana alkoholinkulutuksen tasoa kuvaavan Audit-C -summapisteeiden luokissa loppukevällä ja alkukesästä 2020

Johtopäätökset

Koronaepidemia ja sen leviämistä hillinneet rajoitustoimet vaikuttivat alkoholijuomien kysyntään ja tarjontaan ja siten myös suomalaisten alkoholinkäyttöön monin tavoin. Jotkut seikat saattoivat lisätä ja toiset vähentää alkoholin kulutusta. Rajoitustoimet vaikuttivat alkoholijuomien *saatavuuteen ja hankintakanaviin* matkustusrajoitusten, ravintoloiden sulkemisen ja varhaisempien sulkemisaikojen sekä tapahtumien katoamisen myötä. Tiukat julkiset kokoontumisrajoitukset, yökerhojen ja baarien sulkeminen ja ihmisten elämän keskittyminen kotipiiriin etätöiden ja -opetuksen vuoksi rajoittivat ihmisten sosiaalista kanssakäymistä ja edelleen alkoholin *sosiaalisia käyttötilanteita*. (Warpenius 2021.) Lisäksi työllisyystilanteen heikkeneminen ja sitä koskevat pelot ovat voineet *vähentää ihmisten mahdollisuuksia ja haluja käyttää rahaa alkoholiostoksiin*, kuten tapahtui myös 1990-luvun alussa laman aikana (Valkonen ym. 2000).

Kulutusta mahdollisesti lisääviin muutoksiin lukeutuu *huolen ja ahdistuksen lisääntyminen*. Koronaepidemia aiheutti ennakoimattoman ja mittavan yhteiskunnallisen kriisitilanteen, joka lisäsi ihmisten huolta omasta ja läheisten terveydestä ja taloudellisesta toimeentulosta sekä kavensi hyvinvointia edistäviä sosiaalisia kontakteja ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksia. Yhdessä nämä ilmiöt altistivat yksilöt rakenteelliselle kuormitukselle ja stressille, mikä saattoi laukaista ja pahentaa alkoholin ongelmakäyttöä. (Warpenius 2021.) Epidemiatilanne saattoi lisätä joidenkin alkoholinkäyttöä myös siksi, että *ihmisten työ- ja vapaa-aika keskittyi entistä enemmän kotiympäristöön*. Osalla alkoholinkäyttäjistä tyypillinen alkoholinkäyttö-tilanne sijoittuu kotiin ilman erityisiä syitä, ja epidemian vuoksi kotona vietetty aika ja juomistilanteet kotona ovat lisääntyneet. Osalla alkoholinkäyttäjistä puolestaan säännöllinen työpaikalla käynti on toiminut pidäkkeenä liialliselle alkoholinkäytölle, ja etätöiden yleistyminen ja sosiaalisen kontrollin väheneminen ovat silloin voineet lisätä alkoholinkäyttöä.

Tilastot koronavuoden alkoholin kokonaiskulutuksesta kertovat, että erilaiset alkoholinkäyttöä vähentävät tekijät ovat ilmeisesti olleet Suomen epidemiatilanteessa keskimäärin vahvempia kuin alkoholinkäyttöä lisäävät tekijät. Kaiken kaikkiaan kokonaiskulutuksen arvioitiin vähentyneen Suomessa noin 5 prosenttia koko vuonna ja noin 6 prosenttia maaliskuu-joulukuussa. Matkustajatuonnin ja anniskelumyynnin tyrehtyminen kanavoiki kysyntää Suomen sisäiseen vähittäismyyntiin, mikä lisäsi myyntiä erityisesti Alkossa mutta myös päivittäistavarakaupoissa. Suomalaisten väkevien kulutusta tämä Alkon kasvanut myynti ei lisännyt, koska väkevien hankinnat ulkomailta ja ravintoloista vähenivät vielä enemmän kuin niiden hankinta Alkosta lisääntyi. Sen sijaan alkoholinkulutuksen yleisestä vähenemissuunnasta poiketen viinin kulutus lisääntyi hieman huolimatta siitä, että viinien ravintolamyynti väheni merkittävästi.

Alkoholin kokonaiskulutus väheni eniten kevään poikkeusolojen aikana, jolloin matkustajamäärät putosivat lähimmäksi nollaa (Suomen virallinen tilasto 2021 a ja b) ja ravintolat olivat kokonaan kiinni. Anniskelusaatavuutta vähensivät ennen kaikkea ravintoloiden määräaikainen sulkeminen ja aukioloaikojen rajoitukset, ei niinkään ravintoloiden lukumäärän väheneminen: Valviran lupatilastojen perusteella Suomessa ei tapahtunut mittaavaa anniskelupaikkojen konkurssiaaltoa ensimmäisenä koronavuonna. Pysyvien Alupapaikkojen määrä väheni muutamalla prosentilla vuoden 2020 aikana (tammikuussa lupia oli 8090, joulukuussa 7801).

Alkoholin kokonaiskulutuksen muutokset voivat peittää alleen monia erilaisia kehityskulkuja väestön eri osaryhmissä. Aiemmassa raportissamme todettiin, että samoissa väestöryhmissä, joissa oli eniten kulutustaan lisänneitä vastaajia, oli myös eniten niitä, jotka kertoivat vähentäneensä alkoholinkäyttöään (Mäkelä ym. 2020a). Tämä päti kaikkein voimakkaimmin yhtäältä niihin vastaajiin, joiden taloudellinen tilanne oli heikentynyt, ja toisaalta nuoriin aikuisiin. Näyttäisi siis siltä, että taloudellisesti eniten kärsineiden ja mahdollisesti myös nuorten ryhmässä osa on vähentänyt kulutustaan taloudellisista syistä. Samoien väestöryhmien toisella osalla taas alkoholinkäyttö on saattanut lisääntyä, koska se on keino hallita stressiä, ahdistusta ja muita kielteisiä tunteita, joita oman talouden epävarmuus ja eristyisyys aiheuttavat. Nuorilla aikuisilla alkoholinkäyttötilanteet ovat keskimääräistä useammin sosiaalisia, joten todennäköisesti koronaepidemian aiheuttama sosiaalisten tilanteiden väheneminen on taloudellisten tekijöiden lisäksi ollut tärkeä nuorten alkoholinkulutusta vähentävä tekijä.

Edellä esitetyt väestökyselyn tulokset viittaavat siihen, että alkoholinkulutuksensa lisääntymistä raportoivat erityisesti ne, jotka käyttivät alkoholia hyvin paljon jo ennen koronaepidemian alkua. Samansuuntaisia tuloksia on raportoitu myös muista aineistoista: vaikka kulutus keskimäärin väheni, riskikäyttäjillä se todennäköisesti lisääntyi epidemian puhjettua (Oksanen ym. 2020; Mäki 2020). Myös vuoden 2020 FinSote-tutkimuksen alustavat tulokset viittaavat samaan suuntaan. Syyt tähän voivat löytyä stressin ja ahdistuksen sekä kotona vietetyn ajan lisääntymisestä tai työpaikallakäyntivelvoitteen poistumisesta.

Alkoholin juominen kotona ja siihen liittyvät ongelmat näkyivät koronakriisin puhjettua enemmänkin poliisin kotihälytyksinä kuin päihdehoitoon hakeutumisena keväällä 2020 (Mäkelä ym. 2020b). Esimerkiksi poliisin kotihälytystehtävät lisääntyivät 26 prosenttia vuonna 2020 edelliseen vuoteen verrattuna (PolStat 2020). Ravintoloissa tapahtuneiden pahoinpitelyjen määrä väheni 43,4 prosenttia ja yleisellä paikalla tapahtuneiden pahoinpitelyiden määrä väheni 3,9 prosenttia. Yksityisasunnossa tapahtuneiden pahoinpitelyjen määrä puolestaan kasvoi 6,5 prosenttia. (Suomen virallinen tilasto 2021c.)

Kirjallisuus

Jääskeläinen M & Virtanen S (2021) [Alkoholijuomien kulutus 2020](#). Tilastoraportti 07/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Karlsson T & Jääskeläinen M (2021) [Alkoholijuomien matkustajatuonti 2020](#). THL: Tilastoraportti 2/2021.

Kilian C, Manthey J, Braddick F, ym. (2020) [Changes in Alcohol Consumption since the Outbreak of the SARS-CoV-2 Pandemic in Europe: A Study Protocol](#).

Mäkelä P, Ylöstalo T, Warpenius K, Karlsson T, Jääskeläinen M & Ståhl T (2020a) [Koronaepidemian vaikutukset suomalaisten alkoholinkulutukseen – kokonaisarvio kevään ja kesän 2020 muutoksista](#). THL: Tutkimuksesta tiiviisti 30/2020.

Mäkelä P, Gunnar T, Kankaanpää A, ym. (2020b) [Päihteiden käyttö ja tupakointi](#). Teoksessa Kestilä L, Härmä V & Rissanen P (toim.) COVID-19-epidemian vaikutukset väestön hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. THL: Raportti 14/2020.

Mäki N (2020) [Helsinkiäisten alkoholinkäytön muutos polarisoitunut korona-aikana](#). Helsinki: Kvartti.

Oksanen A, Savolainen I, Savela N, & Oksa R (2020) [Psychological stressors predicting increased drinking during the COVID-19 crisis](#). Alcohol & Alcoholism.

PolStat 2020. [Poliisin tulostietojärjestelmä](#). Poliisin hälytystehtävät [viitattu: 2.3.2021].

Rajavartiolaitos (2021) [Tiedote 19.3.2021](#).

STM (2020a) Sosiaali- ja terveysministeriö. [Tiedote 163/2020](#). Osa ravintoloiden ja kahviloiden rajoituksista lakkaa 13. heinäkuuta – osa säilyy 31.8. saakka.

STM (2020b) Sosiaali- ja terveysministeriö. [Toimintasuunnitelma hybridistrategian mukaisten suositusten ja rajoitusten toteuttamiseen covid-19-epidemiaan ensimmäisen vaiheen jälkeen](#). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:26.

STM (2020c) Sosiaali- ja terveysministeriö. [Tiedote 302/2020](#). Ravitsemisliikkeiden rajoitukset tiukkenevat useassa maakunnassa epidemiatilanteen vuoksi.

Suomen virallinen tilasto SVT (2021a) [Ulkomaan meriliikenne](#). ISSN=2670-1987. Helsinki: Tilastokeskus

Suomen virallinen tilasto SVT (2021b) [Ilmaliikenne](#). ISSN=2670-1820. Helsinki: Tilastokeskus.

Suomen virallinen tilasto SVT (2021c) [Rikos- ja pakkokeinotilasto](#). ISSN=2342-9151. 4. Vuosineljännes 2020. Helsinki: Tilastokeskus.

Valkonen T, Martikainen P, Jalovaara M, ym. (2000) [Changes in socioeconomic inequalities in mortality during an economic boom and recession among middle-aged men and women in Finland](#). Eur J Public Health.

Valtioneuvosto, tiedote 435/2020. [Hallitus linjasi lievennyksistä kokoontumisrajoituksiin, ravitsemisliikkeiden toimintaan ja vierailukäytäntöihin](#).

Valtioneuvosto, tiedote 573/2020. [Hallitus teki periaatepäätöksen hybridistrategian toteuttamisesta rajaliikenteessä ja matkustamisessa](#).

Valtioneuvosto, tiedote 611/2020. [Hallitus linjasi ravitsemisliikkeiden toiminnan väliaikaisesta rajoittamisesta](#).

Warpenius K (2021) (toim.) Alkoholii-, tupakka-, huumausaine- ja rahapelitilanne Suomessa. Päihde- ja riippuvuusstrategian taustaselvitys. THL: Työpapereita 4/2021.

Tämän julkaisun viite:

Mäkelä P, Warpenius K, Keski-Kuha T, Raitasalo K, Jääskeläinen M, Karlsson T, Ståhl T (2021) Koronaepidemiaan vaikutukset suomalaisten alkoholinkulutukseen vuonna 2020. Tutkimuksesta tiiviisti 14/2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Tämä raportti on tehty osana ”COVID-19 pandemia ja sen vaikutukset alkoholinkulutukseen, rikollisuuteen ja päihdepalveluihin Suomessa (COVALC)” tutkimushanketta, joka on saanut rahoitusta Alko Oy:ltä (yhtiökokouspäätös). Rahoittajalla ei ole oikeutta vaikuttaa tutkimuksen sisältöön tai julkaisupäätöksiin.

Näin tutkimus tehtiin:

Alkoholinkulutuksesta saatiin tilastotietoja eri lähteistä, kustakin hankintakanavasta erikseen. Vuotta 2019 käytettiin vertailuvuotena vuodelle 2020. Pääsiäinen lisää merkittävästi sen kuukauden alkoholin myyntiä, jolle pääsiäispäivät osuvat, mikä voi sotkea kuukausivertailua. Pääsiäinen osui huhtikuuhun sekä vuonna 2019 että vuonna 2020.

Anniskelumyynnin kuukausittaiset tiedot saatiin Valvirasta. Tiedot perustuvat ravintoloiden sisäänostoihin, eivät myyntiin asiakkaille. Alkon viikoittaiset myyntitiedot saatiin suoraan Alkosta ja ne perustuvat myyntiin asiakkaille.

Päivittäistavarakauppojen myynnistä tietolähteenä käytettiin S-ryhmän (SOK) myyntitietoja. S-ryhmän markkinaosuus kaikesta päivittäistavarakaupasta on lähes puolet. S-ryhmän myyntimäärät kerrottiin luvulla, joka nosti myydyt litrat koko päivittäistavarakaupan myytyjen litrojen tasolle. Tämä luku saatiin laskemalla koko vuoden (2019 ja 2020 erikseen) päivittäistavarakaupan tilastoidun alkoholinmyynnin ja S-ryhmän alkoholinmyynnin suhde. Raportoinnin kuukausittaisiin lukuihin valittiin S-ryhmän myynnin pohjalta tehdyt arviot, koska nämä perustuvat myyntiin asiakkaille, sen sijaan, että olisi käytetty Valviran vähittäismyynnin tilastotietoja, jotka perustuvat kauppojen sisäänostoihin. S-ryhmän myynnin avulla päätelty päivittäistavarakauppojen myynti ja Valviran tilastoima päivittäistavarakauppojen myynti olivat hyvin lähellä toisiaan valtaosassa kuukausia vuosina 2018–2020, joiden osalta tuloksia tarkasteltiin vertailuvuotta valittaessa.

Koko vuoden matkustajatuonnin volyymi otettiin THL:n julkaisemasta alkoholin matkustajatuonti -tilastosta. Koska matkustajatuontitilaston vastaajamäärät eivät riitä luotettaviin kuukausittaisiin arvioihin, arvio alkoholin matkustajatuonnin jakautumisesta eri kuukausille perustuu kahden tietolähteen yhdistämiseen ja arvioon liittyy epävarmuutta matkustajatuonnin jakautumisesta eri kuukausille. Vuosien 2017–19 keskimääräisen kuukausittaisen matkustajatuonnin jakautumisen ja koko vuoden 2019 matkustajatuonnin tason perusteella laskettiin odotettu kuukausittainen alkoholin matkustajatuontimäärä juomalajeittain vuonna 2020 – tämä vastaa oletusta, että mitään erityistä muutosta vuoteen 2019 ei olisi tapahtunut. Matkustajatuontitutkimuksen mukainen tuonnin vuositasoinen väheneminen jaettiin eri kuukausille samassa suhteessa kuin Tilastokeskuksen tilastojen mukaan maahan kuukausittain saapuneiden matkustajien lukumäärä oli vähentynyt (Suomen virallinen tilasto 2021a ja 2021b).

Koko vuoden 2019 ja koko vuoden 2020 internetin kautta ulkomailta tilattujen alkoholijuomien volyymistä saatiin arvio THL:n keräämästä alkoholin matkustajatuontitutkimuksesta. Tapausmäärät ovat liian vähäiset internet-tilausten ajoittumiseksi eri kuukausiin eikä ulkopuolista referenssitietoa ole, joten jako nojaa summittaiseen oletukseen kasvun ajoituksesta. Internet-ostot lisääntyivät myös vuonna 2019, jolloin kasvu oletettiin tasaiseksi pitkin vuotta. Vuonna 2020 oletettiin vuoden 2019 kuukausittaista kasvua suurempi kasvu maaliskuusta alkaen puoleksi vuodeksi, niin että eri kuukausien summasta tuli matkustajatuontiaineiston internet-tilausten kokonaismäärän mukainen. Internet-ostojen jako eri juomalajien osalle tehtiin käyttämällä matkustajatuonnin vuositason juomalajijakaamaa.

Käyttäjäryhmien eroja kulutuksen muuttumisessa selvitettiin käyttämällä yhteiseurooppalaista, kevään ja alkukesän 2020 aikana internetissä toteutettua [kyselytutkimusta](#), jossa selvitettiin alkoholinkulutuksen muutoksia koronapandemian aikana. Suomessa tutkimuksen toteutuksesta vastasi Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). Kuka tahansa halukas sai osallistua tutkimukseen, ja Suomessa osallistujat rekrytoitiin erityisesti Facebook-mainosten avulla. Vastaajia oli kaikkiaan 3800.

Alkoholinkulutuksen tasoa mitattiin Audit-C summapistemuuttujalla, joka muodostettiin laskemalla yhteen seuraaviin kysymyksiin annetuista vastauksista saadut pisteet. Kysymykset koskivat edeltävää 12 kuukautta:

- 1) Kuinka usein olet juonut alkoholia sisältäviä juomia,
- 2) Kuinka monta annosta alkoholia yleensä olet juonut niinä päivinä, jolloin olet juonut alkoholia ja
- 3) Kuinka usein olet juonut kerralla kuusi annosta tai enemmän.
Lopullisen muuttujan pisteiden vaihteluväli oli 0–12.

Alkoholinkulutuksen muutosta selvitettiin kysymällä vastaajilta oliko heidän

- 1) alkoholinkäyttökertojensa lukumäärä,
- 2) kerralla juomansa alkoholimäärä ja
- 3) humalajuomiskertojensa määrä muuttunut viimeisen 30 päivän aikana verrattuna koronapandemiaa edeltävään aikaan.

Vastausvaihtoehdot olivat:

- Juon huomattavasti harvemmin / vähemmän [-2],
- Juon hieman harvemmin / vähemmän [-1],
- Ei muutosta [0],
- Juon hieman useammin / enemmän [+1],
- Juon huomattavasti useammin / enemmän [+2].

Muutosindikaattori muodostettiin laskemalla yhteen nämä kolme muuttujaa (ja jakamalla kuudella niin, että vaihteluväliksi tuli -1 – +1), jossa negatiiviset arvot merkitsivät vähentynyttä ja positiiviset arvot lisääntyneitä kulutusta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-343-640-4 (verkko)

ISSN 2323-5179 (verkko)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-640-4>